

DOI 10.33099/2618-1614-2025-29-2-31-38

УДК 355.45:316.77(477)

Н. М. Микитюк,

Національний університет оборони України

Комунікаційні моделі в системі військової освіти: аналітичний огляд та перспективи розвитку

У статті проведено аналітичний огляд комунікаційних моделей та їхньої придатності для використання в системі військової освіти. Зазначено, що ефективна комунікація є ключовим елементом функціонування збройних сил. Особливу увагу приділено значенню комунікації у сфері військової освіти, де вона сприяє формуванню лідерських якостей, розвитку критичного мислення та здатності діяти в умовах невизначеності. Сучасні виклики, зокрема гібридні війни, інформаційні операції та кіберзагрози, зумовлюють необхідність адаптації традиційних моделей комунікації до нових умов. У статті проаналізовано фундаментальні теорії комунікації (лінійну, циркулярну, спіральну, мережеву моделі) та окреслено їхні переваги й недоліки в контексті військової освіти. Розглянуто також можливості впровадження мережевих моделей, які враховують вплив інформаційних технологій і соціальних мереж. Зроблено акцент на інтеграції чотирьох основних комунікаційних парадигм в освітній процес вищих військових навчальних закладів. У результаті дослідження автор наголошує на необхідності створення моделі комунікації, яка враховувала б динамічні суспільні трансформації та специфічні потреби військової освіти.

Ключові слова: комунікація, комунікаційний процес, канали комунікації, теорія комунікації, моделі комунікації, комунікатори, повідомлення, аудиторії, освітній процес.

© Н. М. Микитюк, 2025

Постановка проблеми. В умовах постійного розвитку військових технологій ефективна комунікація набуває вирішального значення для успішного функціонування збройних сил. Її роль є вирішальною в прийнятті рішень, координації дій, забезпеченні бойової готовності та підтриманні морального духу військовослужбовців. Особливу важливість комунікація набуває у сфері військової освіти, де формуються майбутні лідери та фахівці, здатні ефективно діяти в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Такі сучасні виклики, як гібридні війни, інформаційні операції, кіберзагрози та швидке поширення дезінформації, висувають нові вимоги до комунікативних процесів у військовій сфері. Традиційні моделі комунікації часто виявляються недостатніми для ефективного протидії цим загрозам та забезпечення інформаційної переваги. Тому аналіз існуючих теорій комунікації та їх адаптація до специфічних потреб військової освіти є вкрай актуальним завданням.

Ефективна комунікація в системі військової освіти забезпечує не лише передачу знань і формування професійних навичок, а й розвиток лідерських якостей, критичного мислення та здатності до прийняття рішень в умовах невизначеності. Вона сприяє налагодженню обміну інформацією між учасниками освітнього процесу, формуванню командної роботи та єдності в інформаційному просторі.

Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою в переосмисленні традиційних підходів до комунікації у військовій освіті та розробленні практичних рекомендацій щодо їхньої модернізації. Це передбачає комплексний аналіз як фундаментальних теорій комунікації, які заклали основи дисципліни, так і новітніх концепцій, які враховують трансформаційний вплив інформаційних технологій, динаміку соціальних мереж та зростаючу роль штучного інтелекту у формуванні сучасного інформаційного простору. Таке переосмислення дасть змогу адаптувати систему військової освіти до реалій інформаційної доби та ефективно протистояти сучасним викликам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні наукові дослідження комунікаційних моделей відображають багатомірність і складність феномену комунікації, демонструючи широкий спектр підходів. Від традиційних лінійних моделей, які описували передачу інформації як односпрямований процес, дослідники перейшли до інтерактивних і транзакційних моделей. Ці підходи враховують важливість контексту, зворотного зв'язку, а також вплив соціальних і культурних чинників, забезпечуючи глибше розуміння процесу комунікації.

Робота Г. Г. Почепцова [1] демонструє, що класичні лінійні моделі комунікації залишаються актуальними

у специфічних контекстах, де структура та порядок комунікацій є ключовими. Ці моделі залишаються затребуваними там, де потрібна чіткість, стандартизація і надійність передачі повідомлень, що є ключовими в ієрархічних або регламентованих системах. Дослідження В. В. Різуна підкреслюють зростаючу роль інтерактивних моделей комунікації [2]. Дослідження М. Кастельса зі співавторами демонструють трансформацію комунікаційних моделей у цифровому суспільстві [3].

У дослідженні [4] проаналізовано генезу та сучасний стан теоретичного моделювання комунікації в соціально-економічному контексті з акцентом на його особливостях у системі публічного управління. У роботі зроблений висновок про важливість використання класичних моделей комунікації для покращення ефективності та якості комунікації в управлінні. Питанням управління комунікаційними процесами, визначенню місця комунікацій у системі управління підприємством присвячене дослідження [5]. Автори розглянули особливості моделей комунікаційних процесів, провели аналіз різновидів лінійних і нелінійних моделей, їхні переваги та недоліки для вивчення комунікацій і побудови моделей комунікаційних процесів для дослідження поведінкових аспектів суб'єктів організації. У роботі [6] досліджуються питання застосування теорії маркетингових комунікацій з акцентом на аналізі ключових концептуальних моделей комунікаційної діяльності в умовах маркетингового середовища.

Водночас аналіз ключових концептуальних моделей комунікативної діяльності свідчить про необхідність їхнього глибшого вивчення та інтерпретації даних крізь призму особливостей освітнього середовища. Необхідність уніфікації підходів, урахування та впровадження сучасних технологій є ключовими аспектами, які заслуговують на увагу дослідників. Це створює основу для подальшого вдосконалення внутрішніх комунікацій у вищих навчальних закладах, зокрема у військових, які мають свої специфічні виклики та потреби.

Метою статті є аналіз сучасних моделей комунікації та їхньої придатності для використання у військовій освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження

Комунікаційний процес – це осмислений процес засвоєння та обробки інформації під час взаємодії двох або більше осіб з використанням різних каналів (усного мовлення, письма, електронних засобів тощо) та різних комунікативних засобів (вербальних, невербальних тощо) [7, 8]. Цей процес охоплює низку базових елементів, які забезпечують його цілісність та ефективність. Кожен з компонентів виконує окрему

роль, спрямовану на формування, передавання, сприйняття та інтерпретацію інформації. У структурі комунікаційного процесу ключовими елементами є:

Повідомлення – основна смислова одиниця комунікаційного процесу, яка містить інформацію, котру її відправник прагне передати одержувачеві. Повідомлення може мати вербальну (усну, письмову) або невербальну (візуальну, жестову) форму, відображаючи ідеї, емоції чи інструкції. В умовах освітнього середовища повідомлення формує зміст взаємодії між суб'єктами комунікації.

Відправник (джерело комунікації) – ініціатор комунікаційного акту, який формулює мету, створює зміст повідомлення, здійснює його кодування та обирає відповідний канал передачі. Від якості виконання цих функцій залежить рівень ефективності комунікативного впливу.

Одержувач – суб'єкт, якому адресоване повідомлення, котрий інтерпретує одержану інформацію згідно з власними когнітивними установками, попереднім досвідом та контекстом сприйняття. Успішність комунікації визначається точністю сприйняття й адекватністю зворотного зв'язку.

Канал комунікації – технічний або соціальний засіб передачі інформації між учасниками комунікації. Сучасні канали охоплюють широкий спектр засобів: від традиційних (особиста розмова, лист) до цифрових (електронна пошта, соціальні мережі, платформи відеозв'язку). Вибір каналу зумовлюється метою комунікації, аудиторією та ситуаційними факторами.

Кодування – процес перетворення ідей або намірів відправника в знакову форму (мову, символи, образи), придатну до передавання обраним каналом. Якість кодування визначає зрозумілість повідомлення для одержувача та мінімізує ризик його неправильного тлумачення.

Шум (інтерференція) – будь-який внутрішній або зовнішній чинник, який ускладнює або спотворює передачу повідомлення. До джерел шуму належать технічні несправності, фізичні перешкоди, семантичні розбіжності, психологічні бар'єри, міжкультурні відмінності тощо. Урахування й подолання шумів є необхідною умовою підвищення ефективності комунікації.

Таким чином, кожен із зазначених елементів є невід'ємною частиною комунікаційного процесу, забезпечуючи його ефективність та сприяючи досягненню бажаного результату. Їхній гармонійний взаємозв'язок визначає якість взаємодії між відправником та одержувачем, що особливо важливо у складних комунікативних контекстах.

Залежно від кількості учасників, їхніх цілей, використовуваних каналів, засобів і стратегій комунікаційний процес може набувати різних форм. Через це існує велика кількість моделей комунікації, представлених

у науковій та навчальній літературі. Моделі комунікації мають два основні призначення. По-перше, це дослідницький інструмент – концептуальний засіб, який використовується для пояснення комунікативних процесів. Це дає підстави досліджувати, аналізувати й розуміти різні аспекти комунікації. По-друге, це спрощене відображення реального процесу – схематизоване відтворення комунікаційного процесу, яке використовується для управління цим процесом. Модель слугує алгоритмом, який задає рамки та послідовність кроків, необхідних для досягнення ефективної комунікації.

У науці термін «модель» означає штучно створений об'єкт, такий як схема, таблиця чи креслення, який спрощено відображає структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами досліджуваного об'єкта [9]. Вона виступає інструментом абстрагування та ідеалізації, що забезпечує можливість аналізу складних соціальних і комунікаційних систем шляхом їхнього умовного відтворення у вигляді знакових, поведінкових чи структурних конструкцій. Таким чином, моделювання є не лише методом репрезентації, а й засобом дослідницького пізнання, спрямованим на уточнення або прогнозування характеристик реального об'єкта.

Відповідно до [10] модель комунікації – це схеми, в яких узагальнено представлений процес комунікації. Іншими словами, модель комунікації – це систематизоване представлення процедури, яке допомагає зрозуміти процес людської комунікації. Моделі комунікаційних процесів створюються для опису, перетворення і структурування інформації, вони будуються відповідно до досліджуваних комунікативних процесів. У теорії комунікації існує велика кількість моделей, кожна з яких по-своєму відображає структуру, елементи та динаміку комунікаційного процесу. Оскільки комунікація відбувається у просторі та часі, а в самій стратегії комунікації закладене врахування цих характеристик, моделі комунікації повинні враховувати просторово-часові параметри. Якщо додати до моделей ці характеристики, можна виокремити чотири основні групи соціальних комунікаційних моделей: лінійні, циклічні, моделі вільного вибору та мережеві моделі. Таким чином, модель комунікації постає не лише як теоретичний інструмент дослідження, а й як практичний засіб організації комунікаційних процесів. Її застосування дає змогу структурувати взаємодію, виокремлювати ключові елементи інформаційного обміну та підвищувати загальну ефективність комунікації.

Використовуючи підхід, наведений у роботі [11], розгляньмо базові моделі комунікації, згруповані за чотирма типами – лінійні, циклічні, моделі вільного вибору та мережеві моделі, – які є найбільш

репрезентативними для аналізу сучасного комунікаційного процесу.

Фундаментальною для розуміння ключових аспектів комунікативного процесу є модель комунікації Аристотеля, розроблена в контексті ораторського мистецтва. Вона складається з трьох основних елементів: оратор (комунікатор), промова (повідомлення) та аудиторія (реципієнт). Особливу увагу Аристотель приділяв етосу, логосу та пафосу – складникам, які забезпечують ефективність впливу на слухачів [12].

Однією з перших і найвагоміших моделей, які описують процес передачі інформації, є модель комунікації, запропонована американським дослідником політики та пропаганди Гарольдом-Дуайтом Лассвеллом у 1948 р. [13]. Завдяки своїй простоті та універсальності модель Лассвелла використовується в різних сферах, включно з медіа, політикою, маркетингом та управлінням, зокрема у військових структурах. Її основна ідея полягає в структурованому підході до аналізу комунікаційного процесу за допомогою п'яти ключових запитань: «Who says what to whom in which channel with what effect?» (Хто говорить? Що говорить? За допомогою якого каналу? До кого говорить? Із яким результатом говорить?). Формулу вважають класичною. У певному сенсі ця фраза є згорнутою моделлю комунікації, адже, відповідаючи на запитання, можна виокремити учасників та елементи комунікаційного акту (рис. 1). Вона містить п'ять основних елементів: комунікатор, повідомлення, канал, аудиторія та ефект.

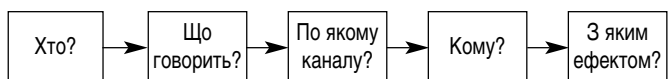

Рис. 1. Модель комунікаційного процесу Г. Лассвелла

Модель Лассвелла демонструє значний потенціал як інструмент аналізу та оптимізації комунікаційних процесів у військовій освіті. Її структурований підхід, який базується на п'яти ключових елементах, дає змогу систематично досліджувати й удосконалювати різні аспекти освітньої комунікації. Особлива цінність моделі полягає в можливості чіткої ідентифікації та аналізу ролі комунікатора, специфіки контенту, ефективності каналів передачі інформації, характеристик цільової аудиторії та оцінки результативності комунікаційного процесу.

Водночас дослідження виявило певні обмеження моделі, зокрема її лінійність та недостатню адаптованість до сучасних багатовекторних комунікацій. Це вказує на необхідність її інтеграції із сучаснішими інтерактивними моделями комунікації для забезпечення комплексного підходу до організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах.

Модель комунікації Шеннона-Вівера, опублікована 1949 р., заклала теоретичні та інформаційні основи опису процесів телекомунікації [14]. Її розробили дослідники компанії Bell Telephone Клод Шеннон і Воррен Вівер, і спочатку модель описувала передачу інформації на прикладі телефонного зв'язку. Основними функціональними елементами цієї моделі є відправник, передавач, канал, приймач та адресат. У процесі комунікації можуть виникати «шуми» – завади, що спотворюють повідомлення, які надсилає відправник. Шуми роблять повідомлення вразливими, тому для мінімізації їхнього впливу використовується надлишковість інформації. Це дає змогу компенсувати можливі спотворення та підвищити ефективність комунікації. Важливо розуміти, що повідомлення, яке відправляє джерело, і те, що досягає адресата, можуть відрізнятися за значенням через наявність шумів. Спрощена модель Шеннона-Вівера наведена на *рисунку 2*.

Перевагою моделі Шеннона-Вівера є те, що вона ввела поняття швидкості та кількості переданої інформації. Проте ця модель має лінійний, односпрямований характер і не враховує зворотний зв'язок. Основний акцент зроблено на кількості переданої інформації, а не на її якості чи змісті, що відображає переважно технічний підхід до комунікації. У моделі людина виступає як джерело або приймач інформації, а сам процес передачі є одностороннім. Попри те, що модель орієнтована на вирішення технічних завдань, вона стала основою для всіх сучасних теорій передачі інформації. Згодом модель Шеннона-Вівера була адаптована і в соціальних науках, що дало змогу значно розширити знання у сфері комунікацій. Проте з розвитком складніших моделей, які містять зворотний зв'язок, лінійні моделі почали використовуватися рідше.

Модель комунікації Шеннона-Вівера, хоча й була первинно розроблена для технічних систем передачі інформації, демонструє значний потенціал для покращення комунікаційних процесів у військовій освіті. Ця концептуальна модель надає структурований підхід до аналізу ключових елементів передачі знань, що дає змогу виявляти проблеми та впроваджувати ефективні рішення для підвищення якості навчання.

Аналіз елементів моделі в контексті військової освіти демонструє їхню специфічну адаптацію до потреб

підготовки військових фахівців. Роль джерела інформації у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) виходить за межі простої передачі знань, включаючи формування військових цінностей та розвиток лідерських якостей. Дослідження показують, що ефективність передавача (методик викладання та навчальних матеріалів) значно підвищується при використанні сучасних цифрових технологій та симуляційного обладнання.

Особливої уваги заслуговує аналіз шумів у комунікаційному процесі. У військовій освіті ідентифіковано три основні категорії завад: технічні (пов'язані з якістю обладнання), психологічні (включаючи стресові фактори) та семантичні (складність термінології). Дослідження показують, що мінімізація впливу цих шумів є критичним фактором для забезпечення ефективності освітнього процесу.

Значущим аспектом застосування моделі є врахування характеристик отримувача інформації. Успішність комунікації залежить не лише від індивідуальних особливостей слухачів, а й від їхньої здатності функціонувати в умовах суворої дисципліни та стресу. Однак основний недолік моделі Шеннона-Вівера полягає в її лінійній, односпрямованій природі, адже вона не передбачає зворотного зв'язку. У військовій освіті це означає відсутність зворотного зв'язку, який є важливою частиною освітнього процесу. Зворотний зв'язок дає викладачу можливість оцінити, наскільки слухачі зрозуміли матеріал, та, за необхідності, його коригувати. Без цього механізму викладачі можуть не виявити прогалин у знаннях слухачів і, відповідно, не зможуть своєчасно внести зміни в методіку викладання. Через відсутність механізму зворотного зв'язку модель недостатньо ефективна для таких інтерактивних методів навчання, як дискусії, рольові ігри чи симуляції бойових дій. У таких випадках важливе постійне взаємне спілкування між викладачем і слухачами, обмін інформацією в обидва боки. Лінійна модель не дає змоги повністю реалізувати ці можливості, оскільки передбачає лише односторонній потік інформації. До того ж слід зауважити, що лінійна модель не враховує морального стану учасників освітнього процесу.

Таким чином, лінійна модель Шеннона-Вівера може бути ефективною для стандартизованих форм

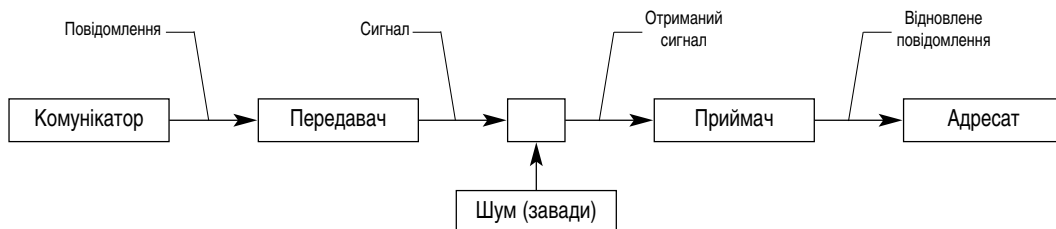

Рис. 2. Модель комунікаційного процесу Шеннона-Вівера

передачі інформації, зокрема лекцій тощо. Однак для інтерактивних методів навчання, де необхідний двосторонній обмін інформацією, доцільно доповнювати її іншими комунікаційними моделями з елементами зворотного зв'язку, які враховують особливості міжособистісного спілкування і дають викладачу можливість коригувати свої дії залежно від реакції слухачів. Модель Шеннона-Вівера дає змогу глибше аналізувати процеси передачі інформації та виявляти фактори, які впливають на ефективність комунікації. Вона виступає дієвим засобом для вдосконалення та оптимізації навчальних програм.

Лінійні моделі комунікації поступово втратили свою актуальність у дослідженнях через появу складніших моделей, які містять додатковий структурний елемент – зворотний зв'язок. Це дає змогу враховувати реакцію одержувача на отримане повідомлення, роблячи процес комунікації більш інтерактивним та ефективним.

Перехід від лінійних до складніших моделей комунікації відображає еволюцію розуміння природи інформаційної взаємодії. Замість одностороннього передавання повідомлення, як це характерно для лінійних моделей, циркулярні та циклічні моделі підкреслюють динамічність і зворотність комунікативного процесу. Однією з найвпливовіших є модель Осгуда-Шрамма, яка демонструє комунікацію як безперервний і взаємозалежний процес обміну повідомленнями. Відповідно до В. Шрамма, кожен учасник комунікації одночасно виконує функції відправника та одержувача, що забезпечує постійний рух інформації та створює умови для зворотного зв'язку [15]. Велике значення надається зворотному зв'язку (Feedback) між ними, що врівноважує прямий зв'язок: кодування – повідомлення – декодування – інтерпретація – кодування – повідомлення – декодування – інтерпретація (рис. 3).

У моделі комунікації Осгуда-Шрамма зворотний зв'язок виступає ключовим механізмом, який забезпечує адаптацію комунікативних процесів, що особливо важливо у військовому середовищі, де швидкість реакції та точність інтерпретації інформації безпосередньо впливають на ефективність управлінських рішень.

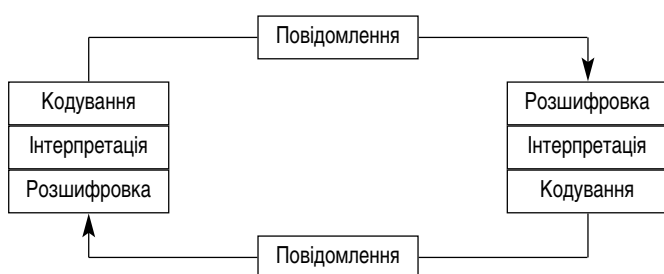

Рис. 3. Модель комунікаційного процесу Осгуда-Шрамма

Передача інформації відбувається через різні канали зв'язку – радіо, телефон, особисте спілкування. Важливим елементом є декодування – процес інтерпретації повідомлення одержувачем, який залежить від його досвіду та розуміння контексту. При цьому завжди присутній фактор шуму – різноманітних перешкод, які можуть спотворювати повідомлення (технічні проблеми, бойовий стрес, втома). Модель Осгуда-Шрамма активно застосовується для аналізу командної комунікації, оптимізації системи доповідей, розроблення систем зв'язку. Її переваги полягають в універсальності, динамічності та увазі до зворотного зв'язку. Проте модель має певні обмеження – вона спрощує реальність та не завжди враховує всі контекстуальні нюанси комунікації.

Завдяки принципам двосторонньої комунікації та постійного обміну інформацією, на яких базується циркулярна модель Осгуда-Шрамма, вона становить особливий інтерес для модернізації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах. Цей підхід набуває особливого значення в освітньому процесі з використанням таких інтерактивних форм навчання, як семінари, практичні заняття або командно-штабні ігри, коли важливо одержати відгук від слухачів, зрозуміти їхні питання та реакції, а також скоригувати викладання відповідно до їхніх потреб. Ключова перевага моделі полягає в забезпеченні двосторонньої комунікації та постійного обміну інформацією між науково-педагогічними працівниками і слухачами, що дає змогу адаптувати освітній процес до потреб слухачів.

Спіральна модель комунікації Френка Денса, створена 1967 р., є одним з класичних підходів до розуміння процесу комунікації [16]. Вона представляє еволюцію та розвиток комунікації в динамічному та поступовому процесі, на відміну від лінійних моделей, які зображують комунікацію як статичну й односпрямовану. Спіральна модель відображає комунікацію як динамічний та еволюційний процес, що розвивається із часом на основі попереднього досвіду. Кожен новий акт комунікації будується на попередньому, що дає можливість поступово накопичувати знання та навички (рис. 4).

Модель Денса відображає еволюційний характер комунікації, враховуючи, що із часом взаємодія між учасниками стає складнішою та глибшою. Це дає змогу розуміти комунікацію як процес, який розвивається, а не як одномоментну подію. Спіральна форма дає можливість враховувати різні зміни в процесі комунікації, зокрема зміни в контексті, настроях, інтересах та очікуваннях учасників. Вона відображає те, як люди змінюються в процесі взаємодії, адаптуючи своє спілкування до нових умов. Модель може бути застосована до різних типів комунікації – від міжособистісної до масової, а також у різних контекстах – від особистих розмов до професійного спілкування.

Рис. 4. Модель комунікаційного процесу Денса

Вона підходить для аналізу як простих, так і складних комунікативних процесів.

В організації освітнього процесу спіральна модель Денса пропонує унікальний підхід до передачі знань та розвитку навичок. Подібно до того, як спіраль поступово розкручується, розширюючись із кожним витком, так і освітній процес набуває глибини та складності з кожним етапом навчання. У світлі цієї моделі, навчальні програми перетворюються з простого лінійного викладу матеріалу на живий, динамічний процес. Замість того, щоб одразу занурювати слухачів у складні концепції, науково-педагогічні працівники можуть будувати навчання поступово, повертаючись до ключових тем на новому рівні розуміння. Це схоже на спіраль, де кожен новий виток підіймає знання на вищий рівень.

Особливо цінним є те, як модель сприяє взаємодії між науково-педагогічними працівниками та слухачами. Подібно до того, як спіраль розширюється, так і діалог між учасниками освітнього процесу стає глибшим і змістовнішим. Викладачі мають можливість краще розуміти потреби слухачів, адаптувати методику викладання, враховуючи індивідуальні особливості кожного слухача. Критичне мислення розвивається природним шляхом, коли слухачі періодично повертаються до вивченого матеріалу, розглядаючи його під новим кутом зору. Це як нові витки спіралі, які дають змогу побачити знайомі концепції в новому світлі, глибше зрозуміти їхню сутність і взаємозв'язки. Отже, спіральна модель Денса створює органічне середовище для навчання, де знання не просто передаються, а народжуються в процесі постійної взаємодії, повторення та поглиблення розуміння. Це робить освітній процес більш природним, ефективним та орієнтованим на справжнє засвоєння знань, а не просто їх механічне запам'ятовування.

Таким чином, спіральна модель Денса є потужним інструментом для аналізу та вдосконалення комунікаційних процесів. Її застосування дає змогу краще розуміти динаміку комунікації, накопичення досвіду та зростання складності взаємодій із часом. Завдяки цьому модель допомагає забезпечити гнучкість та адаптацію комунікаційних процесів до змінних умов і потреб учасників.

У 1970–1980-х роках у теорії комунікації почали активно використовувати мережевий підхід. Цей підхід уможлиблює аналіз відносин між елементами в комунікаційних структурах, які розглядаються як мережі. При цьому кожен елемент мережі може виступати як передавач, так і приймач повідомлень, у взаємодії з усіма іншими елементами мережі.

Під комунікаційною мережею розуміють сукупність учасників комунікації та певну множину комунікаційних відносин між ними. Оскільки учасниками комунікації є люди, комунікаційні мережі розглядаються як соціальні мережі, які є частиною ширшого соціального контексту. Основна відмінність полягає в тому, що результатом взаємодії в комунікаційних мережах є обмін інформацією.

Мережева комунікація – це різновид комунікації, що використовує сучасні інформаційно-комунікаційні технології та пристрої як канал чи засіб передачі, редагування, одержання інформації. Поширення контенту при цьому відбувається в режимі реального часу (онлайн) [17].

Мережева модель комунікацій є надзвичайно актуальною в сучасних умовах, особливо з огляду на розвиток цифрових технологій та необхідність забезпечення ефективної взаємодії в рамках розподілених військових операцій. Вона враховує різноспрямованість та багатогранність інформаційних потоків, що

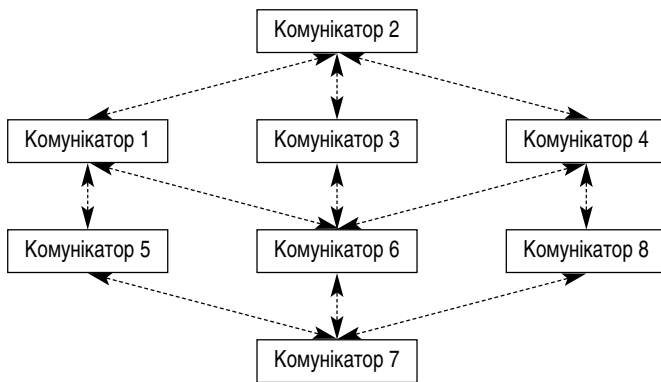

Рис. 5. Мережева модель комунікаційного процесу

дає змогу ефективно координувати дії різних військових підрозділів і зберігати стійкість у динамічних умовах сучасного бою (рис. 5).

Однією з ключових переваг мережевої моделі є її гнучкість та адаптивність. Вона легко інтегрує нових учасників. Це уможливує створення масштабованих мереж із розподіленими функціями управління, де кожен учасник може швидко долучитися до обміну інформацією та брати участь у прийнятті рішень. Децентралізоване управління в межах мережевої моделі дає змогу знизити ризики втрати ефективності у випадку пошкодження центральних вузлів зв'язку. Це особливо важливо в умовах бойових дій, де швидке реагування на зміну обстановки та стійкість до зовнішніх впливів є критичними для успішного виконання завдань.

У сучасних умовах зростаючої динаміки інформаційного середовища та високої складності взаємодії в соціальних системах однією з ключових концептуальних основ для розбудови мережевих моделей комунікації є цикл OODA (Observe – Orient – Decide – Act), запропонований військовим теоретиком Дж. Бойдом [18–20]. Цей цикл, орієнтований на безперервне спостереження, орієнтацію, ухвалення рішень і дію, ідеально узгоджується з логікою мережевої взаємодії, де комунікація має адаптивний, гнучкий і зворотний характер.

На відміну від лінійних чи ієрархічних моделей мережеві моделі передбачають наявність множинних центрів ініціативи, саморегуляцію та горизонтальні зв'язки. У цьому контексті цикл OODA виконує роль системного механізму динамічного аналізу та реагування, що дає учасникам мережі можливість не лише оперативного обмінюватися інформацією, а й узгоджувати дії в реальному часі. Завдяки цьому забезпечується підвищення ефективності комунікаційного процесу, особливо в умовах невизначеності та швидких змін.

Практика впровадження циклу OODA у сфері вищої військової освіти демонструє можливість його

використання на двох рівнях: інституційному та операційному. На інституційному рівні модель забезпечує стратегічне планування, моніторинг освітнього середовища та коригування освітніх програм відповідно до змін потреб стейкхолдерів. На операційному рівні вона сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, даючи змогу адаптувати зміст і форми викладання до поточних умов, швидко реагувати на проблеми та інтегрувати нові підходи.

Таким чином, цикл OODA не лише забезпечує ефективне управління інформаційними потоками, а й слугує методологічною основою для побудови адаптивних мережевих комунікаційних моделей у системі вищої освіти, зокрема у вищих військових навчальних закладах.

У контексті сучасних освітніх трансформацій мережева модель комунікації постає як інноваційний інструмент підготовки військових фахівців, що суттєво змінює традиційні підходи до педагогічної взаємодії. Головною особливістю цієї моделі є створення динамічного освітнього середовища, в якому традиційна вертикальна структура «викладач – слухач» еволюціонує в інтерактивну багатовекторну систему комунікації. Такий підхід відкриває нові можливості для навчальної взаємодії, яка характеризується:

- мобільністю доступу до інформаційних ресурсів;
- неперервністю освітнього процесу;
- персоналізацією навчальних траєкторій;
- миттєвим обміном знаннями між учасниками освітнього процесу.

Особливої значущості набуває здатність слухачів самостійно формувати індивідуальну освітню траєкторію, що принципово змінює суб'єкт-суб'єктні відносини в системі військової освіти.

Висновки. Таким чином, у сучасному освітньому просторі вищих військових навчальних закладів комунікаційні моделі постають як складні, багатовимірні системи, які потребують системного та диференційованого підходу до їх впровадження. Ефективність внутрішньої комунікації детермінується синергетичною взаємодією чотирьох принципово різних комунікативних парадигм:

1. Лінійна модель: традиційний вертикальний канал передачі інформації, який забезпечує чіткість, структурованість та однозначність командних комунікацій. Виступає фундаментальним механізмом трансляції статутних вимог, службових інструкцій та базових професійних настанов.

2. Циркулярна модель: діалогічна комунікаційна стратегія, яка принципово змінює парадигму сприйняття інформації. Створює простір для активного зворотного зв'язку, де слухач перетворюється з пасивного реципієнта на активного співучасника освітнього процесу.

3. Спіральна модель: інноваційний підхід до акумуляції та розвитку професійних компетентностей. Забезпечує багаторівневе нашарування знань, де кожен наступний етап навчання є якісно складнішим трансформаційним витком попереднього досвіду.

4. Мережева модель: комунікаційна стратегія цифрової доби, яка відображає парадигму розподіленої взаємодії. Створює віртуальний освітній простір, де географічні та часові обмеження втрачають свою визначальну роль.

Отже, комунікаційні моделі у військовій освіті є не просто технічним інструментарієм, а складною соціально-педагогічною системою, яка забезпечує професійне становлення особистості в умовах динамічних суспільних трансформацій.

Перелік літератури

1. *Почепцов Г. Г.* Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2-е вид., доп. – К. : Київський університет, 1999. – 307 с.
2. *Різун В. В.* Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація» / В. В. Різун. – К. : Просвіта, 2008. – 260 с.
3. *Mobile communication and society: a global perspective* / M. Castells, M. Fernandez-Ardevol, J. L. Qiu, A. Sey. – Cambridge : MIT Press, 2007. – XII, 331 p.
4. *Тайер А.* Основні класичні моделі комунікації у діяльності органів публічного управління [Електронний ресурс] / А. Тайер // Публічне урядування. – 2022. – № 3 (31). – С. 84–88. – Режим доступу : [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-11](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-11).
5. *Калініченко Т. С.* Аналіз особливостей моделей комунікаційних процесів [Електронний ресурс] / Т. С. Калініченко, К. С. Безгін // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. Василя Стуса. – 2021. – Т. 2, № 13. – С. 347–352. – Режим доступу : <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11306>.
6. *Кузик О. В.* Базові моделі комунікацій у маркетингу агропромислових підприємств України [Електронний ресурс] / О. В. Кузик // Стратегія економічного розвитку України. – 2022. – № 50. – С. 106–118. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.50.106.118>.
7. *Самойленко О.* До питання використання означень «комунікативний» та «комунікаційний» у науковому дискурсі [Електронний ресурс] / О. Самойленко // Вісник Львів. ун-ту. Серія журналістика. – 2013. – Вип. 38. – С. 353–358. – Режим доступу : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/5391>.
8. *Бабчинська О. І.* Комунікаційний процес в управлінні: основні положення [Електронний ресурс] / О. І. Бабчинська // Ефективна економіка. – 2018. – № 9. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6539>.
9. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с.
10. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – К. : Довіра, 2007. – 205 с. – (Словники України).
11. *Максимович О. В.* Соціологічні та психологічні моделі комунікації: можливості та обмеження застосування в дослідженнях міжкультурної взаємодії в умовах прикордоння [Електронний ресурс] / О. В. Максимович // Український соціум. – 2020. – № 1 (72). – С. 62–82. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/socium2020.01.062>.
12. *Мацько Л. І.* Риторика : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 311 с.
13. *Lasswell H. D.* The structure and function of communication in society / H. D. Lasswell // The communication of ideas: a series of addresses / L. Bryson (ed.). – New York : Institute for Religious and Social Studies, 1948. – P. 37–51.
14. *Shannon C. E.* The mathematical theory of communication / C. E. Shannon, W. Weaver. – Urbana : University of Illinois Press, 1949. – VII, 117 p.
15. *Schramm W.* How Communication Works / W. Schramm // The process and effects of mass communication / edited by W. Schramm. – Urbana : University of Illinois Press, 1954. – P. 3–26.
16. *Dance F. E. X.* A helical model of communication / F. E. X. Dance // Foundations of communication theory / K. K. Sereno, C. D. Mortensen (eds.). – New York : Harper & Row, 1970. – P. 103–107.
17. *Городенко Л. М.* Контексти виникнення мережевої комунікації [Електронний ресурс] / Л. М. Городенко // Актуальні питання масової комунікації. – 2014. – Вип. 16. – С. 16–25. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/arpmk_2014_16_4.
18. *Ревуцький А. В.* Цикл прийняття рішень в умовах невизначеності – петля «OODA» [Електронний ресурс] / А. В. Ревуцький // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2013. – № 3 (18). – С. 104–108. – Режим доступу : <https://sit.nuou.org.ua/article/view/39184>.
19. *Osinga F. P. B.* Science, strategy and war: the strategic theory of John Boyd [Електронний ресурс] / F. P. B. Osinga. – London : Routledge, 2007. – Режим доступу : <https://doi.org/10.4324/9780203088869>.
20. Joint Doctrine for Command and Control Warfare (C2W) [Електронний ресурс] : Joint Publication 3-13.1 / [Joint Chiefs of Staff]. – [Washington : Joint Chiefs of Staff], 1996. – 100 p. – Режим доступу : <https://apps.dtic.mil/sti/html/tr/ADA357635/index.html>.